

Tidligere rektor for Ballerup Gymnasium og medredaktør af Gymnasieskolen Anders Østergaard

*-i samtale med Børge Riis Larsen og
Vagn Skovgaard-Petersen i februar 2000*

Anders Østergaard (f. 1911) er student fra Vejle højere Almenskole fra 1929 og cand.mag. med kemi som hovedfag og fysik, matematik og astronomi som bifag fra 1934. Efter ansættelser ved Akademisk Kursus og Helsingør Gymnasium var han rektor ved Ballerup Gymnasium i årene 1961-81.

Medlem af styrelsen for Gymnasieskolernes Lærerforening 1958-74 (næstformand 1960-62), formand for Pædagogikum-Udvalget 1971 og næstformand for Det Centrale Uddannelsesråd 1973-75. Medredaktør af Gymnasieskolen 1965-74. Næstformand i Fysik- og Kemilærerforeningen i 1965. Medlem af byrådet i Helsingør 1958-62.

BRL: Du gik på gymnasiet i Vejle i årene 1926-29 og havde her Georg Baark (1879-1942) som lærer i naturlære, dvs. fysik og kemi. Baark var seminarieuddannet, men underviste faktisk i gymnasieafdelingen og havde titel af lektor. Var det ikke usædvanligt?

AØ: Ikke på den tid. Det var ikke helt ualmindeligt, at ikke-universitetsuddannede lærere underviste i gymnasieafdelingen. Nogle af dem var dygtige, og det gjaldt i særdeleshed Baark. Han havde for det første et årskursus som baggrund og for det andet en umådelig effektiv efteruddannelse for sig selv

VSP: Et årskursus fra Lærerhøjskolen?

AØ: Det mener jeg ikke. Var der overhovedet sådanne kurser dengang? Der var Døckers Kursus, og så der var der en række efterårskurser. Da jeg senere selv studerede, traf jeg ham på kurser. Han var flittig. Første gang, jeg stiftede bekendtskab med brintspektret og kvantespringene, var hos Baark. Næste gang, jeg hørte om atomteorien, var først efter Universitetets obligatoriske kurser, hvor man ikke berørte brintspektret og kvantespringene. Jeg tror, det var noget, jeg mødte på de kurser, der blev holdt udenfor det obligatoriske pensum. Det var hos Buch Andersen¹. Han holdt nogle private forelæsningsrækker, som jeg gik til. Her fik vi det periodiske system gennemgået med brintspektret som udgangspunkt, naturligvis. Men altså: første gang var hos Baark i slutningen af 1920'erne.

På samme måde forholdt det sig med radioteknik. Hos Baark havde vi en

Anders Østergaard fotograferet af Elfeldt i 1960.

elevøvelse med treelektroderøret, og vi byggede en radio med højfrekvensforstærker, detektor- og lavfrekvensforstærkerkreds. På Universitetet måtte vi gå til ikke-obligatoriske forelæsninger for at høste tilsvarende viden.

BRL: Frode Andersen², der senere blev rektor for Gammel Hellerup Gymnasium, var også Vejlestudent (fra 1935). Han har skrevet om Baark, at han var »den mest inspirerende lærer« han havde i gymnasiet. I sin undervisning i fysik og kemi lærte han eleverne »redelighed og respekt for nøgterne iagttagelser, viste interesse og optagethed af disse fag, der ikke kunne undgå at smitte, og som med stor tålmodighed fik alle til at fordybe sig i problemerne og søge at forstå sammenhængen i den teoretiske fysiks dele. Ham skyldes det, at jeg efter studentereksamen i 1935 valgte at studere fysik og matematik, hvad jeg aldrig har fortrudt«³. Var det også Baarks undervisning, der fik dig til at studere kemi og fysik efter studentereksamen?

AØ: Ja, mon ikke det var. Jeg er helt enig med Frode Andersen i bedømmelsen af ham. Jeg havde interessen for naturvidenskaberne i forvejen. Jeg husker, at da jeg blev spurgt i 2. mellem af én af mine kammerater: Hvad skal du være? – så svarede jeg: Jeg skal være cand.mag. i fysik og kemi. Det var før jeg mødte Baark, men han inspirerede mig i høj grad til at fortsætte. Hos ham så vi og udførte selv en lang række forsøg. Det er forsøgene, der er pointen for eleverne. Det, man lærer noget af, er at stå og arbejde med sagerne. Det bekymrer mig, at man nu kan vise forsøgene på skærmen. Eleverne skal selv udføre dem. De skal have noget zink og noget iod, hælde en dråbe vand på og herefter gøre deres egne iagttagelser. Det er den eksperimentelle oplevelse, der stadig er det inspirerende ved kemiundervisningen.

*Georg Baark (1879-1942), Anders
Østergaards lærer i kemi og fysik i gym-
nasietiden i Vejle.*

- BRL: Var det primært kvalitative eller kvantitative forsøg, I udførte hos Baark?
- AØ: Altid kvalitative. Det eneste kvantitative forsøg, jeg erindrer at have udført, var bestemmelse af neutralisationsvarmen – og så naturligvis enkelte syrebasetitreringer. Ellers var kemiundervisningen *naturhistorie*, som kemi jo var dengang. Og som sagt: udpræget eksperimentelt.
- VSP: Var der et særligt kemilokale?
- AØ: Nej, vi havde et fysik-kemilokale. Et egentligt kemilokale blev først indrettet, da en ny skole blev bygget. Vi blev undervist i en meget gammel bygning, der lå på Nørregade. Vejle Latin- og Realskole, stod der over indgangen, men officielt hed den jo Vejle kommunale højere Almenskole. Da jeg kom der i 1923, var der gas og lys i lokalerne, og der var kakkelovn, som pedellen fyrede op i om morgenen. Herudover var der en spytbakke i krogen, idet én af lærerne – Rasmus Olesen – skulle bruge en sådan. Men Baark fik indrettet et lokale, i hvilket der blev undervist i fysik og kemi. I tilknytning hertil var der en meget stor samling apparater og et præparationsrum, hvor han arbejdede i sin hvide kittel. I øvrigt underviste han også i botanik i mellemaskolen.
- BRL: Formelt var fysik og kemi kun ét fag i gymnasiet på den tid: Naturlære.
- AØ: Det er korrekt, men reelt fungerede dette som to fag med to karakterer og to eksamener, som kunne finde sted samme dag. Vi var syv matematikere i min klasse, og jeg husker, at jeg til studentereksamen var oppe i fysik om formiddagen og i kemi om eftermiddagen. Men jeg havde faktisk glemt, at der også var eksamen i kemi, og kemien havde jeg derfor overhovedet ikke fået repe-teret. Jeg trak et spørgsmål i mangan – det er jo ret svært. Det gik da også jævnt skidt – ikke dårligt, men jeg fik ikke det ug, som jeg havde sat næsen op efter i netop det fag.
- BRL: Efter studentereksamen begyndte du at studere kemi på Universitetet. På den tid var det lidt af en sjældenhed at blive cand.mag. med kemi som hovedfag. Ville man være professionel kemiker, blev man normalt enten fabrikingeniør eller mag.scient.
- AØ: I begyndelsen af september 1929 – altså mit første studieår – var der på Universitetets kemiske institut et kursus i kvalitativ analyse på et halvt år. Der blev vi efter 14 dages forløb spurgt, om vi ville have kemi som hovedfag. »For så skal I nemlig over på et videregående kursus«. Jeg var den eneste der markerede, og så blev jeg sendt over på Polyteknisk Lærestalt, hvor jeg fik kvalitativ analyse sammen med fabrikingeniørerne. Det betød, at jeg i 3 semestre 4 dage om ugen à 3 eller 4 timer stod og ledte svovlbrinte ned i alle mulige vandige opløsninger af blandinger af uorganiske salte; og alle de civilingeniørstuderende gjorde det samme – de ledte svovlbrinte som vilde og gale – så efter at de blev færdige, har de ikke ledt svovlbrinte gennem noget som helst. Svovlbrinten kom dengang på ledninger, der var indlagt i laboratoriet; så der lugtede fælt af denne forbindelse. Vi pøsede det ned i opløsninger for at udfælde sulfider af kobber, bly, cadmium, sølv, arsen, vismuth og zink af blandingerne.

Anders Østergaard er her formentlig i gang med en Kjeldahl-analyse på Polyteknisk Læreanstalts kemiske laboratorium A i kælderen på Sølvtorvet i 1934.

BRL: Var der aldrig nogen, der blev skadet af al den svovlbrinte?

AØ: Mig bekendt var der ingen der døde, men jeg tror nok, jeg har været forgiftet – både af af det og af andre stoffer. Især de sidste 2 år af studiet gik jeg alene nede i kælderen på Polyteknisk Læreanstalt, hvor jeg havde et lokale til rådighed. Jeg havde fået nogle opgaver af professor J. A. Christiansen⁴, og så arbejdede jeg i øvrigt med mine egne ting og i mit eget tempo. Jeg kunne stort set gøre, hvad jeg ville. F. eks. kunne jeg ringe til Struers og sige, jeg skal bruge det og det. Så kom det næste dag uden nogen som helst kontrol af nogen art.

VSP: Hvor mange studerende var I?

AØ: En! Jeg gik ganske alene dernede i kælderen på Polyteknisk Læreanstalts Kemisk Laboratorium A. Enkelte gange mødte jeg Rancke Madsen⁵ dernede, men han var ved at være færdig med studierne, da jeg begyndte. Så i det meste af min studietid traf jeg aldrig mine fagkolleger. Jeg gik sammen med fabrikingeniørstuderende i kemi. Fysik, matematisk analyse og rationel mekanik havde vi sammen med ingeniørerne. Kun i geometri var vi ca. 25 stud.mag.er på Frue Plads hos Hjelmslev⁶. Herom husker jeg, at han udvalgte én af de studerende, som han så henvendte hele forelæsningsen til. Det var en streng time for den udsete.

Faget astronomi var for den samme lille kreds på Østervold. Vi var nødt til at komme til Elis Strömgrens⁷ forelæsninger og til »min søn Bengts⁸« regneøvelser, for hans lærebog udkom først i foråret 1931. Og én af Bengts opgaver blev stillet som eksamensopgave i skriftlig astronomi.

Min omgangskreds var mine kollegiekammerater på et privatkollegium, hvor vi var 13 studerende. Det var jurister, medicinere og teologer – på Nørrebrogade 8 ved siden af den kendte lysreklame med hønen, der lægger æg. Der boede jeg oppe på kvisten med udsigt ud over Dronning Louises Bro. Min fritid tilbragte jeg sammen med de øvrige kollegiebeboere. Jurister kan godt i deres fag hente almene emner, man kan snakke om ved middagsbordet; men jeg kunne jo ikke sidde og snakke om Taylors formel, så privat talte jeg ikke fag.

Efter eksamen fik jeg mulighed for en forskerstilling på Farmaceutisk Højskole, men jeg søgte den ikke. Jeg ville ikke gå ganske alene og forske – det er ikke inspirerende. Og så er det heller ikke sundt: Ved en vacuumdestillation havde jeg et kviksølvmanometer: en åben kviksølvskål og så et rør ned i. Her gik jeg faktisk i kviksølv damp og 100 grader varm vanddamp i et halvt års tid. Jeg kunne mærke metalsmagen i tænderne. I et andet halvår gik jeg og pøsede pyridin i nogle opløsninger for at lave komplekser – i pyridinlugt hele tiden med efterfølgende hovedpine hver eftermiddag. Nej, det var klart usundt.

BRL: Hvordan stod den fysiske kemi på Universitetet på den tid? J. N. Brønsted⁹ var professor i faget i dine universitetsår. Hørte I om hans dengang nye syrebaseteori?

AØ: Ja, det var den eneste, der blev brugt på det tidspunkt. Han skrev bogen Fy-

sisk Kemi¹⁰, som gjorde, at det fag var der ingen, der kunne læse. Bogen var en håbløs konstruktion, og fysisk kemi er jo et svært fag. K. A. Jensen skrev senere i sin bog, at mod Brønstedts opstilling af den fysiske kemi kan der rejses alvorlige indvendinger¹¹. Men vi skulle jo læse den og til eksamen efter den. Men jeg blev ikke eksamineret i den. Det var stadig naturhistorie alt sammen.

BRL: Mødte du nogensinde Brønsted?

AØ: Kun en enkelt gang. Jeg opsøgte ham for at høre, om det var muligt at læse speciale med ham som vejleder. Han fortalte da, at det var der kun én, der tidligere havde gjort. Det var ikke faldet heldigt ud, så det ville han ikke anbefale.

Det spændende ved kemien var at overvære Julius Petersens¹² forelæsninger. Han havde skrevet den første lærebog, der efter 1903-reformen blev brugt i den gymnasiale kemiundervisning, og som jeg også selv læste efter hos Baark i Vejle. Julius Petersen holdt eksperimentalforelæsninger, og han havde det princip, at der skulle være en eksplosion i hver time. Han gennemgik eksempelvis sølv og lavede sølvazid, som eksploderede. Og hans forelæsning i krudt var en ren varietéforestilling. Han viste, at krudt var helt ufarligt, så længe det ikke var spærret inde, men var det spærret inde, så kom drønene. Lidt krudt i sølvpapir ned i en spand vand og så en gnist igennem.

Professor Julius Petersen forelæser i anledning af sin 60-års fødselsdag i 1925. Tak til Anita Kildebæk Nielsen, Institut for Videnskabshistorie, Aarhus Universitet for lån af billedet.

Så blev hele auditoriet oversprøjtet med vand. Julius Petersen havde en papirly med og slog den op, så han blev ikke våd. Hans forelæsninger var den helt store festivitas, og de var velbesøgte. Julius Petersens undervisning var en naturhistorisk gennemgang af kemien. Einar Biilmanns¹³ forelæsninger over organiske kemi var stort set også naturhistorie. Formen var den docerende, ikke den spørgende. Hvorfor vandmolekylet er skævt, det havde jeg aldrig hørt på universitetet; og hvorfor vand er et godt opløsningsmiddel for mange forbindelser, det blev heller ikke berørt eller besvaret med en fornøftig grund. Man konstaterede blot, at sådan er det.

BRL: Da du så selv skrev din lærebog i kemi, lagde du stor vægt på den fysiske kemi. Den udkom første gang i 1944, samme år som Rancke Madsens, hvori der også er lagt stort vægt på fysisk kemi. Var det en reaktion på »naturhistorien«?

AØ: Jeg mener, at det var revolutionen i kemi på det tidspunkt. Princippet var at få så mange fænomener som muligt lagt ind under så få forudsætninger som muligt. Så lidt erindringsstof som muligt og så mange ræsonnementer som muligt. Hvorfor er vand et godt opløsningsmiddel og ammoniak et hæderligt? Hvorfor koger vand ved 100 og methan ved -163 °C? Forbindelsernes moleculmasser er 18 hhv. 16u, og alligevel er kogepunktsforskellen så stor. Det var noget, man ikke spekulerede over den gang. Ordene polær og upolær hørte jeg aldrig på Universitetet.

BRL: Du har skrevet et interessant artikel i Fysisk Tidsskrift fra 1943.

AØ: Ja, om syrer og baser. Der var samtidig en reklame for den bog, jeg udgav året efter, men som var skrevet på det tidspunkt. Titrerkurverne i artiklen er jo godt stof.

BRL: Ja og rugbrødsstof allerede i 1. g hos matematikerne i dag.

AØ: Syrebaseteorien efter Brønsted er jo standardstof i dag. Ordet entropi mener jeg første gang blev nævnt i en dansk gymnasiekemilærebog i min 5. udgave¹⁴ som et mål for orden og uorden. Og en illustration af et klasseværelse med høj entropi om eftermiddagen og lav om formiddagen. Men en kvantitativ behandling af entropibegrebet nåede jeg ikke at få med i min gymnasiekemibog, som gennem årene kom i 7 udgaver. Jeg indrømmer gerne, at entropibegrebet stadig forekommer mig vanskeligt. Termodynamik er generelt et svært fag, selv om man kan koge det ned til 4 varianter af 1. hovedsætning. Hvis der ikke er andet arbejde end $p \cdot \Delta V$, så er energien omtrent identisk med ΔH . Enthalpibegrebet er til at fatte, og ved reagensglasforsøg er ΔE og ΔH identiske.

BRL: Der har jo lige siden været en tendens til at fremhæve den fysiske kemi på den organiske og især den uorganiske stoffemis bekostning.

AØ: Det store spring kom jo med sputnikchocket i 1957, da USA blev interesseret. Det startede i USA i 1960 med en lov der hed *National Defence Education Act*. Den foreskrev, at vi skulle have intelligensreserverne frem, bl.a. ved at udvikle fysik, kemi og matematik. »Det er en social retfærdighedshandling, en national forsvarshandling, et økonomisk fremtidskrav og en betin-

gelse for demokratisk styre« – blev der sagt ved forelæggelsen af denne lov. Et af resultaterne var, at d'herrer Campbell og Strong blev sendt til OEEC-kurserne¹⁵. Det første seminar blev afholdt i Greystone (Irland) i tre uger i marts 1960. Det var Campbell (ham med blue bottle) og Strong, der var de dominerende ledere. De var imponerende dygtige, men meget forskellige. Strong var hovedmanden bag det værk, der hedder *Chemistry – Chemical Bond Approach*. Fra Danmark deltog jeg sammen med Rancke Madsen og Ole Bostrup. Det nævnte værk skulle være et mål for kemiundervisningen. Her kom alle modellerne ind – kugleskallerne og orbitalerne og betegnelserne s, p og d for orbitalerne. I juli 1961 udsendte OEEC en rapport om dette seminar: *New Thinking in School Chemistry*. Det er en bog, der rummer meget god kemi-didaktik. Seminaret blev fulgt op af et lidt kortere i London i juli 1963. Fra Danmark deltog samme tre personer som i 1960.

Jeg fik også indført elektronprikformlerne og oktetreglen. Desværre er der jo nogle problemer med eksempelvis NO, NO₂ og CO. I en af mine kemi-bøger står der, at bindingen mellem C og O i CO er den stærkeste, man overhovedet kender. Men vores regler i kemi svipser jo desværre undertiden. CO og N₂ er isostere, de har samme kogepunkt og opløselighed. Den ene dør man af, mens man kan indtage alt det man vil af den anden. Hvad er mon grunden hertil? Jeg kender ikke nogen forklaring. For det er ikke dipolmomentet, som praktisk taget er nul for CO også. Forbindelserne er behandlet i mange fremstillinger, men ingen handler om, hvorfor man skal lukke garagedøren op inden man kører ud. Der er jo to grunde. Den ene er, at ellers bliver man forgiftet af kulilte, mens den anden er ret åbenbar.

BRL: Meget har ændret sig i kemien i de år, du har undervist i faget.

AØ: Ja, da jeg kom på Ballerup Gymnasium, anskaffede vi os nogle Mettlervægte, en grov og en finere. Jeg vil anslå, at man kunne spare 3 måneders undervisning i kemi med disse gode vægte, så man ikke skulle veje i et væk. Et andet tankevækkende eksempel: En af mine kolleger i Helsingør, lektor Niels Bennedsen, havde samme uddannelse som jeg, men med astronomi som hovedfag. Han havde i sin studietid siddet og regnet på nogle astronomiske problemer i 1½ år. De samme problemer kan med en moderne lommeregner i dag klares på ca. 10 minutter. Man lærer jo ikke meget af at sidde og regne i en uendelighed; så man kan sige, at meget i vores uddannelse var spildtid – i hvert fald i erkendelsesmæssig henseende.

Man er i dag tillige blevet for påpasselig med, hvad man laver. 50 af de forsøg, der er beskrevet i den øvelsesbog, jeg udgav i forbindelse med min lærebog, er således nu forbudt at udføre i skolen.

Også set i et tidsmæssigt lidt længere perspektiv har kemiundervisningen ændret sig. I 1800-tallet interesserede man sig meget for fremstilling af soda og svovlsyre. Kemien drejede sig endvidere om tekstil-, sæbe- og glasindustri. I begyndelsen af 1900-tallet fokuserede man på kunstgødning og farvestoffer for i 1930'erne at beskæftige sig med bekæmpelsesmidler som eksempelvis DDT. I 1940'erne drejede det sig om krigsmidler – og efter 1945

om medicinalkemi. I dag er mange kemikere beskæftiget med emner indenfor forurening og miljø.

VSP: Hvorfor gik du ind i GL.s bestyrelse?

AØ: Jeg tror faktisk, at det var af ren nysgerrighed, og så fordi flere af mine kolleger opfordrede mig til at lægge billet ind. Jeg fik nu ikke særlig stor indflydelse, men kom dog i forretningsudvalget. Her skrev jeg som sekretær en lang række referater.

VSP: Havde du nogle mærkesager?

AØ: Det fik jeg først, da vi kom til HF. Her var jeg ret tit uenig med GL.s majoritet. Mange diskussioner handlede jo om økonomi og lønninger, og dem deltog jeg aldrig i. Min interesse var pædagogik, og min drøm var at hæve gymnasiets anseelse. Jeg har altid anset gymnasiet for at være en fremragende skole, og som sådan ville jeg gerne bevare den. Det store skisma i GL kom med HF. Der var jeg meget uenig med GL, der havde det hovedsynspunkt: Det skal være en arbejdsmark for cand.mag.er, og kurserne skal ligge i tilknytning til gymnasieskolerne. Argumentet var såmænd også meget godt: det skulle højne HF's anseelse, at kurserne lå i tilknytning til gymnasierne. Men jeg havde det synspunkt, at HF skulle lægges ud til folkeskolerne og blive en overbygning til folkeskoleuddannelsen. Dvs. en arbejdsmark for seminarieuddannede lærere, der havde fået en cand.pæd.-uddannelse på Danmarks Lærerhøjskole i specielle fag. Der skulle efter min mening være så stor forskel som muligt på de to uddannelser. Gymnasiet skulle stile mod Universitet, mens HF skulle stile mod de uddannelser, hvor man tidligere krævede realeksamen. Men det kunne jeg ikke komme igennem med. Det var regeringens idé, at de to uddannelser skulle have samme gyldighed. Jeg kan huske, at da vi skulle oprette HF-afdelingen på min skole i Ballerup, blev jeg uvenner med kommunalbestyrelsen. Vi holdt et indledende møde, hvor jeg forklarede, at vi nok kunne oprette HF, men de skulle ikke forvente, at det blev på samme niveau som gymnasiet. Det var ikke de ord, de ville høre. Den slags måtte man ikke sige på det tidspunkt. Tre år i gymnasiet efter ni år i folkeskolen skulle være det samme som ti år i folkeskolen efterfulgt af 2 år på HF. Uddannelserne skulle være ækvivalente! Jeg var ene om mit synspunkt, så det kom jeg ikke igennem med. Jeg blev dog respekteret for min opfattelse og skrev talrige ledere i Gymnasieskolen herom.

VSP: Ja, du redigerede Gymnasieskolen?

AØ: Jeg var medredaktør og lederskribent.

VSP: Hvem redigerede du bladet sammen med?

AØ: Det gjorde jeg først med Martin Løffler, så med Erik Lilsig fra Haslev og siden med Jytte Hilden. Hun var faktisk den, jeg var mest uenig med, men til gengæld havde det morsomste samarbejde med. Hun var jo også kemilærer – uddannet civilingeniør. Et sødt menneske husker jeg.

BRL: Én af dine mærkesager var årskaraktererne.

AØ: Jeg mener, at jeg er den person, der sørgede for, at vi beholdt årskaraktererne i gymnasiet. Der var i 1972 flertal i GL for deres afskaffelse. Karakterer var

noget, der gjorde forholdet mellem elever og lærere ulige, fordi de sidste står som bedømmere. Konklusionen var så, at årskaraktererne skulle fjernes. Jeg skrev en mindretalsudtalelse, som blev omtalt – og vi beholdt dem. Man havde netop indført årskarakterer ved studenterkurserne med gode grunde og forbillede fra gymnasiet, der havde dem allerede i 1907. Jeg syntes ikke, at en eksamen alene skulle afhænge af en enkelt præstation en tilfældig dag. HF er jo uden årskarakterer. Det er en af de markante forskelle mellem gymnasiet og HF. I HF skal vi efter min mening ikke interessere os så meget for de studerendes fremmøde – for her er det jo kun eksamen, der tæller. Men vi skal selvfølgelig interessere os for at give dem en god undervisning.

BRL: Var redaktørjobbet lønnet på det tidspunkt?

AØ: Nej; men jeg fik faktisk tilbud om et honorar. Jeg sagde nej og bad i stedet for om et avishold. Jeg læser i øvrigt stadig bladet Gymnasieskolen og synes, at det er et bedre blad i dag med mange interessante artikler.

VSP: Kan man lave et fornuftigt pædagogikum? Det spørgsmål må du have overvejet, da du var formand for Pædagogikum-Udvalget af 1971.

AØ: Der var forskellige klager over pædagogikum. Det har der faktisk været, så længe pædagogikum har eksisteret. Det samme er vist tilfældet i dag. Nu er ordningen efter mit skøn fuldstændig meningsløs. I dag kan man jo kun få pædagogikum, hvis man har en ansættelse på en skole. Selv om der er lempet lidt her på det sidste, skal man ansøge om at få pædagogikum. Kun de, der har en fair chance for at få en stilling, kommer ind. At undervise på en skole sammen med en erfaren kollega synes jeg er et fint tilbud. Vi havde omkring ti pædagogikumkandidater i Ballerup hvert halve år. Det var en sjov afdeling af skolen. Den gang var rektorerne ledere af pædagogikumuddannelsen. Jeg holdt altid et indledningsmøde med kandidaterne og fortalte dem, at vi ikke kunne lære dem, hvordan de skulle undervise; men vi kunne vise dem, hvad vi gjorde. »Så må I tage stilling til, om I synes det er godt eller ej. Vi er ikke uddannede som pædagogikumlærere«. Så fik vi jo de to overhøringer, som undertiden var en bitter affære med gråd og tænders gnidsel.

VSP: Hvad var det nye, I prøvede at foreslå i udvalgsbetænkningen fra 1973?

AØ: Vi ville have noget mere psykologi ind i den teoretiske del af uddannelsen, og den praktiske del ville vi opretholde i fuldt omfang. Vi havde forslag om at ansætte nogle pædagogikumlærere ved alle universiteter. Men der var ikke råd til at udvide kurset tidsmæssigt. Vi afskaffede den disciplin, der hed skolehygiejne. Grue-Sørensens bøger om pædagogikkens historie var udmærkede, men hans forelæsninger var måske kedelige i formen. Jeg har stor respekt for det, han har skrevet: Dels var det læseligt, og dels var det fornuftigt. Men han fik jo på hovedet af pædagogikumkandidaterne. De påstod, at hans forelæsninger ikke havde nogen relation til deres undervisning. Jeg havde selv Julius Nielsen¹⁶ på Metropolitanskolen, og hos ham læste vi bl.a. Herbert Spencers: On Education. Hertil kom den danske skoles historie. Det er rimeligt med et rids af skolehistorien, når man skal ud og virke i institutionen.

- VSP: Kærnepunktet var vel, om pædagogikumkurset skulle afsluttes med en officiel skriftlig vurdering?
- AØ: Ja, det var en varm kartoffel. Jeg husker især, at Per Fibæk Laursen var stærkt imod denne udtalelse. Men det vigtigste i vort arbejde var vort forsøg på at koordinere teoretisk og praktisk pædagogikum; det var det, der førte til midtvejskurserne.
- VSP: Hvem var medlemmer af udvalget, hvor du altså var formand?
- AØ: Vi havde drøftelser med Grue-Sørensen, Wagner, Tranekjær, Ole B. Thomsen, Carl Åge Larsen og Finn Rasborg. Men det var altså Bent Møller Kristensen, Ole Jellingsøe Poul Kjeldsen, fra direktoratet, Per Fibæk, Jens Erik Skydsgård og så som tilforordnet Mogens Hindsberger og adjunkt Jørgen Hagel som sekretær. Men strengt taget kom der ikke så meget ud af det. Arbejdet blev syltet, sandsynligvis fordi planerne var for bekostelige at føre ud i livet.
- VSP: Har du haft noget med 13-skalaen at gøre?
- AØ: Nej, det var Rubinstein¹⁷, der konstruerede den. Men jeg kan oplyse, at jeg var med til at prøve at perforere 13-reglen, som gik ud på, at man var bestået, når summen af de to laveste karakterer plus gennemsnittet af de øvrige var mindst 13. Den regel virkede forkert. Jeg har eksempler på, at man kunne se, at én var bestået, en anden dumpet, hvor vi afgjort syntes, at det måtte være omvendt. Den regel er nu afskaffet; og i øvrigt argumenterede jeg for, at vi skulle have afskaffet beståetgrænsen. Den har i realiteten ingen betydning, idet det er de modtagne institutioner, der afgør, om studentereksamen er god nok. Studenterne skulle udstyres med en attest, og så måtte modtagerinstitutionen vurdere, om de ville optage studenten. På et tidspunkt kunne vi heller ikke dumpe dem længere i skolesystemet. Vi kunne anbefale, at de gik en klasse om. Jeg kan da godt indrømme, at jeg undertiden var en lille smule illoyal mod mine lærere. Nogle gange kom elevernes forældre til mig og spurgte, om de skulle følge et råd om, at deres søn eller datter skulle gå en klasse om; og jeg har da lejlighedsvis svaret, at det synes jeg ikke, de skulle. Gik elever 2. g om, så stod de måske bedre i 3. g. Gik de derimod op i 3. g, kunne de dumpe til studentereksamen, og så skulle de gå 3. g om. Det ville de normalt få mere ud af. Men stort set var der aldrig nogen, der gik om. Jeg havde et eksempel på en elev, der stort set fik 00 og 03 i samtlige fag i alle 3 gymnasieår. Vi kunne ikke komme af med ham. Det var fuldstændig meningsløst; men han sagde: »Jeg har det jo godt!«. Men det er kun et enkelt eksempel.
- VSP: Du må have holdt dimissionstaler i 20 år! Var de gode?
- AØ: Faktisk holdt jeg ikke dimissionstaler i alle 20 år. Fra begyndelsen af 1970'erne gad eleverne ikke høre på disse taler mere. Så vi holdt i stedet en reception. Her lavede min kemikollega Palle Christensen en punch, som blandt andet bestod i, at han kom kulsyresne ned i punchen, som derved begyndte at småkoge. Det var meget festligt. Alle fik en drink og en småkage, og der holdt jeg så en lille *speech*. De første år indtil 1973 holdt jeg dimis-

*Karikatur af Anders Østergaard udført under en morgensamling af formningslærer,
maler Otto Lawaetz.*

sionstaler, hvilket jeg ikke var særlig god til, men min kone var god til at skrive dem. I hvert fald var det hende, der skrev dem de første år – og så afleverede jeg dem.

Faktisk lagde jeg mere vægt på de små taler, som jeg afleverede ved de ugentlige »Samling i Salen« for alle elever. Jeg var meget optaget af at give disse samlinger et varieret indhold på et rimeligt højt plan – med kommentarer til historiske datoer eller aktuelle hændelser. Men aldrig med reprimander eller andet kedeligt.

VSP: Du har også kendt Bülow-Hansen¹⁸.

AØ: Ja – og ham har jeg faktisk skændtes med en gang. Jeg havde stillet et ukristeligt forslag om at slå oldtidskundskab, religion og idéhistorie sammen til ét fag med 3 timer om ugen. Han replicerede: »Du kan sagtens gøre dig til talsmand for fag, som ikke er dine og så rakke ned på os andre«. Hertil måtte jeg svare, at jeg som rektor betragtede alle fag som mine. Alligevel synes jeg, at dansk er skolens vigtigste fag. Dansk læreren er fundamental vigtig for en gymnasieelev; han eller hun tegner gymnasieskolens særpræg. Der var desværre en overgang, hvor der skulle læses tegneserier, triviallitteratur og annoncer. En af mine dansk lærere havde gennemgået et annonce, der efter hans mening, havde den undertone, at det alt sammen skulle være erotik – »det gælder om at få hende op i højet«. Men en af eleverne i klassen var desværre søn af direktøren for det firma, der havde indrykket annoncen. Faderen dukkede op på skolen og krævede, at læreren skulle afskediges, fordi han indoktrinerede eleverne. Han klagede til skolerådet, som så endelig fik en sag at snakke om. Mit synspunkt var, at læreren havde lov til at fortolke annoncen, som han ville. Sagen gik helt til direktoratet, som naturligvis fulgte rektors mening i sagen.

Danskfaget er vigtigt, fordi de unge mennesker her kan møde en litteratur, der spænder over tilværelsens store spørgsmål og vigtige valg; vi undgår ikke at træffe langtrækkende beslutninger, hvad enten vi er os rækkevidden bevidst eller ej – jeg foretrækker det bevidst begrundede valg.

I en af de dimissionstaler, vi var inde på, tog jeg udgangspunkt i Robert Sherwoods skuespil *Vejen til Rom*. Her bliver Hannibal nådeløst konfronteret med spørgsmålet: Hvorfor gjorde du det? Det spørgsmål lod jeg dirre i luften over de nyudsprungne studenter: Hvorfor gik du i gymnasiet? Det er vigtigt at svare på den slags spørgsmål.

Noter

- 1 Erik Buch Andersen (1892-1937) var uddannet fabriksingeniør – dvs. kemiker – og var i en årrække assistent ved Polyteknisk Lærestalts øvelseslaboratorium for kvalitativ uorganisk analyse. Hans interesseområde spændte vidt: Kemi, fysik, astronomi og biologi – og han var særdeles velorienteret i disse fagområder. Fra 1933 var han professor i fysik ved Aarhus Universitet.
- 2 Frode Andersen (1916-98) var cand.mag. med gymnastik som hovedfag og matematik, fysik, kemi og astronomi som bifag (1940). Dr.techn. i 1956 og rektor for Gammel Hellerup Gymnasium 1958-85.
- 3 S. Jakobsen (red.) (1967): Vejle Gymnasium 1865-1965 p. 55.
- 4 J. A. Christiansen (1888-1969) var professor i kemi ved Københavns Universitet 1931-58.
- 5 E. Rancke Madsen (1910-87) blev cand.mag. med kemi som hovedfag i 1933 og var i årene 1959-80 professor i kemi ved Danmarks Lærerhøjskole.
- 6 Johannes Hjelmslev (1873-1950) var professor i matematik ved Københavns Universitet i årene 1917-50.
- 7 Elis Strömberg (1870-1947) var professor i astronomi ved Københavns Universitet 1907-40.
- 8 Bengt Strömberg (1908-86) blev også senere professor i astronomi ved Københavns Universitet.
- 9 J. N. Brønsted (1879-1947) var professor i kemi ved Københavns Universitet 1908-47. Han opstillede samtidig med og uafhængigt af T. M. Lowry den definition på syrer og baser, der benyttes den dag i dag.
- 10 1. udgaven udkom i 1936. Men han skrev i 1912: Grundrids af den fysiske Kemi.
- 11 K. A. Jensen: Almen Kemi II (1965) p. 289.
- 12 Julius Petersen (1865-1931) var professor i kemi ved Københavns Universitet 1908-31. Udgav i 1907 Kemi for Gymnasiet. Bogen udkom sidste gang i 1944.
- 13 Einar Biilmann (1873-1946) var professor i kemi ved Københavns Universitet 1907-43.
- 14 Anders Østergaard: *Kemi. En Lærebog for Gymnasiet* 5. udg. (1964) p. 75.
- 15 OEEC = Organisation for European Economic Co-operation.
- 16 Julius Nielsen (1874-1940) var rektor for Metropolitanskolen i årene 1927-40. Han var i en periode lektor til prøven i pædagogik.
- 17 Poul G. Rubinstein (1904-87) var cand.mag. i matematik, fysik, kemi og astronomi. Rektor for Øregård Gymnasium 1950-72.
- 18 Tage Bülow-Hansen (1916-94) var rektor for Gentofte Studenterkursus 1964-72 og for Øregård Gymnasium 1971-86. Redaktør af Gymnasieskolen.